

[kol. Monografiya] / [za red. L. M. Chernovatoho, O. A. Kal'nychenka, O. V. Rebriya]. – Vinnytsya : Nova knyha, 2013. – S. 211–232.

11. Sdobnykov V. V. Stratehiya perevoda : obshchee opredelenye // Vestnyk Yrkut-skoho hosudarstvennoho lnhvystycheskoho unyversyteta. – 2011. – № 1 (13). – С. 165–172.

Отримано редакцією 22.04.2017 р.

УДК 372.461-057874:37=161.2

Олена Олександрівна Вишник,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії і методики початкової освіти
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
e-mail: olenavyshnyk@gmail.com

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ УСВІДОМЛЕНОГО ЧИТАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті висвітлено окремі аспекти формування читацьких навичок учнів початкових класів. Доведено, що одне з важливих завдань початкової школи – формування в молодших школярів усвідомленого читання, що є фундаментом усієї подальшої освіти. Акцентується увага на необхідності розширення методів, форм і видів роботи на уроках літературного читання з метою формування навички свідомого читання, що, у свою чергу, сприятиме становленню читацької компетентності молодших школярів, ознайомленню їх із дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовкою до систематичного вивчення літератури в основній школі.

Ключові слова: читання, усвідомлене читання, читацька компетентність, розуміння тексту, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. На етапі входження України у європейський освітній простір, початкова освіта спрямована на забезпечення становлення особистості молодшого школяра шляхом виявлення і цілісного розвитку здібностей, формування навичок, умінь та бажання вчитися. Головною метою початкової школи є розвиток інтелектуальної, пізнавальної, комунікативної активності й навчальної самостійності учня, формування якісно нової мотивації навчальної діяльності, що націлена на оволодіння різними способами отримання інформації.

Чи не найважливіше уміння, яким оволодіває учень є вміння читати. У сучасному динамічному світі обсяг інформації постійно зростає, а щоб отримати її з книг, преси, Інтернету, потрібно вміти читати. Наразі як ніколи актуальні слова Василя Олександровича Сухомлинського: «Без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Уміння швидко знайти потрібну інформацію, оцінити її доцільність для вирішення певної життєвої проблеми, перспективність її використання для засвоєння нових знань – все це вимоги нашого часу. Читання – це найважливіший інструмент навчання та джерело багатого духовного життя» [1, с. 78].

Читання розглядається як одна з вищих інтелектуальних функцій, як цілеспрямована діяльність, яка може змінювати погляди, заглиблювати розуміння, відтворювати досвід, впливати на поведінку, удосконалювати особистість.

Одне з провідних завдань початкової школи – формування в учнів навички усвідомленого читання, що закладає підвалини усієї подальшої освіти. Учені розглядають читання текстів як пізнавальну діяльність, що охоплює смислове сприйняття, мислительну обробку й інтерпретацію інформації, і як специфічну форму спілкування автора з читачами через текст (В. О. Мартиненко, В. О. Науменко, І. П. Гудзик, О. В. Джежелей, А. П. Каніщенко, О. Я. Савченко та ін.).

Робота над усвідомленням прочитаного є складною анатомо-синтетичною діяльністю,

яка охоплює різні мисленнєві операції та має емоційне забарвлення. Учені підкреслюють, що читати в істинному сенсі цього слова – означає не лише володіти технікою читання, а й уміти виділяти з тексту весь закладений у ньому смисл, а також той глибокий зміст, який називається підтекстом (Г. Г. Гранік, С. М. Бондаренко, А. А. Концева, Н. В. Чепелева та ін.).

Виходячи з цього, проблема усвідомленості читання є однією з актуальних у сучасній методиці навчання мови в національній школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування і розвитку навички усвідомленого читання не нова. Це питання вже понад сто років цікавило науковців різних галузей знань: психологів, педагогів, методистів. Зупинимось на підходах, які стали підґрунтям нашої наукової розвідки.

Численні наукові розвідки українських та зарубіжних учених засвідчують, що мовленнєве сприймання є неоднорідним і багатоаспектним процесом. Складність цього психічного явища зумовлена насамперед, тим, що будучи, з одного боку, процесом безпосереднього чуттєвого пізнання, воно, з іншого боку, через специфічність свого об'єкта – мовленнєвого повідомлення, є процесом другосигнального відображення дійсності, тобто процесом розкриття опосередкованих словами зав'язків і відносин [2, с. 264]. Розуміння тексту – це непрямий аналітико-синтетичний процес, який охоплює виділення основних елементів матеріалу та об'єднання їх у єдине ціле [3, с. 29].

За визначенням видатного вченого А. А. Будного, з яким не можна не погодитися, розуміння є привласненням знань і перетворення їх у частину психологічного механізму, що регулює діяльність у відповідності до вимог практики. І в результаті розуміння знання стають частиною внутрішнього світу особистості й впливають на регуляцію її діяльності.

У сучасній психолого-педагогічній літературі фігурують різні концепції щодо того, як відбувається процес розуміння: у своєму дослідженні ми спираємося на думку психолога Л. С. Виготського. «Зазвичай думають, – пише Виготський, – ...що розуміння краще у процесі повільного читання, проте під час швидкого читання (у більш швидкому темпі) розуміння краще, тому що швидкість розуміння відповідає більш швидкому темпу читання» [4, с. 169]. Але автор зазначає, що читання вивчалось, до цього часу, як «складна сенсомоторна навичка, а не психічний процес складного порядку», і робота зорового механізму певною мірою підпорядкована процесам розуміння. Уміння орієнтуватись у складному внутрішньому просторі можна було б назвати системою відносин. «І у цьому налагодженні відносин, виділенні важливого в повідомленні й переході полягає розуміння. Читання – багатоаспектний процес, у якому безпосередню участь беруть вищі психічні функції... Розуміння тексту має схожий механізм із процесом розв'язання задачі в математиці. Воно полягає у відборі правильних складників ситуації і поєднання їх у правильному співвідношенні, а також надання кожному з них відповідного значення, впливу і ступеня важливості» [5, с. 209–211].

Процес розуміння тексту – це переклад змісту цього тексту в будь-яку іншу форму його закріплення. Це може бути процес парафрази, переказу тієї ж думки іншими словами або перекладу іншою мовою, процес змістової компресії (стиснення), у результаті якого може утворитись «міні-текст» (що міститиме в собі зміст основного тексту), чи процес формування емоційної оцінки подій, чи процес вироблення алгоритму операцій, що вимагає текст. Навчання читання українською мовою – це система різнохарактерних, але тісно пов'язаних психологічних процесів. Оскільки насправді ми вчимо не читати, наша істинна мета – навчити розуміти те, що читаєш [6, с. 11].

Оволодіння цією діяльністю потребує досить високого рівня розвитку розумових операцій аналізу і синтезу, які має опанувати молодший школяр. Як уже зазначалося – усвідомлення тексту вимагає складної мисленнєвої діяльності, в результаті якої визначається головна думка тексту. На вихідному етапі це вдається не просто для учня початкової ланки, бо у кожному тексті відображення дійсності опосередковано унікальним авторським баченням та розумінням. Мета початкової школи навчити учня читати не для нас, учителів чи дорослих, а для себе. А це означає, що його потрібно навчити розуміти чужу думку, яка є в тексті, брати з

тексту той зміст, що вклав у нього автор під час написання, відчути ті емоції і почуття, які відчувала інша людина [7, с. 80].

Формулювання мети статті. Мета статті полягає у спробі узагальнити і систематизувати сучасну методичну літературу з досліджуваної проблеми та запропонувати низку ефективних методів і прийомів для формування усвідомленого читання молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. У початковій школі вводиться один із ключових предметів – курс «Літературне читання», який є початковим у системі шкільної літературної освіти. Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти метою літературного читання є формування читацької компетентності молодших школярів, ознайомлення їх із дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка до систематичного вивчення літератури в основній школі [8].

Початкова літературна освіта – це основа, на якій ґрунтується весь літературознавчий процес у середній та старшій школі, тому вчителю молодших класів варто не тільки навчити учнів читати, а й сформувати в них уміння як аналізувати літературно-художній твір, так і осягати його естетичну цінність [9, с. 19].

Одне з магістральних місць у формуванні особистості учня початкової ланки належить читанню. Оскільки читання є невичерпним джерелом знань, духовного, емоційного, культурного та розумового розвитку людини. Тому навчання учнів читати, формування в них мотивації до цього виду діяльності було і залишається чи не найважливішим завданням початкової школи. Для його успішного розв'язання вчителю необхідно чітко усвідомлювати психологічні закономірності цього процесу.

Відомий український психолог Г. С. Костюк позиціонує розуміння як пізнавальний процес, спрямований на розкриття суттєвих зв'язків і відношень між об'єктами. «Зрозуміти предмет, явище – означає розкрити його істотні зв'язки з іншими об'єктами, з'ясувати передумови, за яких воно виникає, причини, що його породжують. Розуміння залежить від взаємодії низки психічних процесів (сприйняття, пам'яті, мислення)» [10, с. 48].

Розуміння тексту, на переконання вченого, – це опосередкований аналітико-синтетичний процес, що полягає у виділенні основних компонентів матеріалу, «смислових віх» та об'єднання їх у комплекс, в єдине ціле.

Розуміння тексту залежить від персонального досвіду, техніки читання, запам'ятовування, емоційного стану читача. Доведено, що суцільне відтворення тексту не може бути запорукою його розуміння. Запам'ятовування – це скоріше кількісний показник, ніж якісний, він характеризує переважно обсяг засвоєної інформації. Водночас розуміння учнем навчального тексту є ключовим показником його якісного засвоєння. Якщо школяр розуміє прочитане, він знаходить істотні ознаки й зв'язки у прочитаному, диференціює несуттєве, випадкове, зіставляє нове, невідоме з раніше засвоєним, висловлює оцінні судження тощо. Прикро, але процес розуміння тексту часто залишається поза цілеспрямованим керівництвом педагогів [10, с. 79].

Уже достатньо давно у методиці навчання української мови існує таке поняття, як «якості читання», до яких відносять: свідомість, правильність, виразність, швидкість.

Зазначені вище якості читання і треба формувати та розвивати в учнів початкової школи. До цього вчитель повинен прагнути з першого до останнього року навчання учнів у школі.

У сучасній методиці навчання української мови існує багато методів, прийомів та видів роботи, які можуть сприяти формуванню в учнів навички усвідомленого читання, розглянемо їх більш детально та запропонуємо низку ефективних методів і прийомів для формування усвідомленого читання молодших школярів.

Першорядне значення для усвідомленого сприйняття тексту має проведення *підготовчої роботи*. Підготовка учнів до сприймання нового твору має на меті актуалізацію їхніх знань, уявлень, почуттів, які прямо чи опосередковано впливають на якість опрацювання тексту. Виходячи з цього, вказаний процес містить змістові, емоційні та операційні аспекти.

Перевага того чи іншого складника зумовлена жанровими особливостями тексту, складністю змісту, його відповідністю життєвому досвіду учнів, тривалістю роботи над твором.

Завданням змістового аспекту підготовки є приведення в активний стан опорних знань, необхідних для розуміння під час первинного сприймання і подальшої роботи над твором; емоційний – сприяє відкритості почуттів для певної інформації, очікуванню позитивних вражень, дій, асоціацій, уяви; процесуальний – готовність правильно прочитати складні, малознайомі, маловживані слова, розуміння слів та висловів, які потребують додаткового детального пояснення.

Відповідно до жанрових особливостей тексту, складності його змісту, образних засобів, а також мети конкретного уроку (оскільки є твори, що вивчаються на двох заняттях), переважає той чи інший аспект підготовки [11, с. 22]. Учням не буде зрозумілий змісту твору, якщо їм не відомі історичні обставини, в яких відбувалися описані події. Зміст твору не буде усвідомлений молодшим школярем і через нерозуміння слів, які зустрічаються у процесі опису відповідних подій. Це можуть бути історизми, архаїзми, наукові терміни, рідковживані фразеологічні вирази та звороти. Зазначене вище спонукає включити до плану уроку підготовку учнів до сприймання відповідного твору.

Необхідність у підготовчій роботі перед читанням тексту виникає не тільки для пояснення незрозумілих слів, а й для того, щоб налаштувати учнів на розуміння майбутнього твору. Під час її проведення педагог виходить із необхідності підготувати учнів для слухання, зацікавити змалюваним, створити підґрунтя для емоційного сприймання подій.

На цьому етапі доцільно використовувати такі види роботи:

- 1) захопливе введення в тему;
- 2) проведення літературно-педагогічної гри «У світі літератури»;
- 3) ознайомлення учнів із документальними відомостями про рідний край (місто, село), конкретними історичними подіями і т.п.;
- 4) узагальнення матеріалів спостережень та екскурсій з використанням набутих знань під час роботи над художнім твором;
- 5) аналіз художнього фільму (або кадрів із фільму), тема якого пов'язана з темою художнього тексту;
- 6) використання усної народної творчості, на тему майбутнього твору;
- 7) бесіда за ілюстраціями з метою передбачення зовнішньої структури тексту;
- 8) аналіз крилатих висловів, прислів'їв, приказок, значення яких допомагає визначити тему художнього твору;
- 9) повідомлення цікавої наукової інформації з життя тварин, рослин, які є дійовими особами тексту;
- 10) передбачення теми твору за поданим заголовком або розіграним діалогом задалегідь підготовленими учнями;
- 11) проведення бесіди на тему майбутнього твору з використанням матеріалів сучасної дитячої періодики, предметної наочності, ілюстрацій, виставки творів, дитячих малюнків, вишивок, поробок.

Розповідь учителя необхідна тоді, коли в учнів немає знань, які б допомогли їм зрозуміти прочитане. Найчастіше учительське слово потрібне, якщо твір пов'язаний з історичними подіями.

Стосовно бесіди, то її інколи доречно поєднувати з розповіддю.

Вільне висловлювання учнів доцільно застосовувати тоді, коли предмети чи явища, про які йдеться, знайомі школярам. Як відомо, учні запам'ятовують переважно ту інформацію, яка викликає в них сильні емоції. Тому, плануючи урок, вчителю слід певною мірою програмувати їх.

Наступним важливим видом роботи є словникова робота, оскільки усвідомлення смислового значення слів у прочитаному тексті є необхідною умовою свідомого читання. *Словникова робота* разом із пояснювальним читанням сприяє глибшому усвідомленню змісту

прочитаного тексту, його ідейної направленості та є важливим видом діяльності з розвитку мовлення учнів. Під час читання учні відчувають багатство української мови, її красу, точність, виразність, силу, усвідомлюють різні відтінки слова, а це можливо лише тоді, коли учні добре розуміють значення кожного слова.

Тривалий час у методиці читання велась гостра боротьба, з одного боку, з механічним читанням, під час якого не пояснювалися не лише слова, а й взагалі зміст прочитаного тексту, а з іншого – з надмірним захопленням тлумаченням майже всіх слів підряд. Таке скрупульозне пояснення значень слів відволікало увагу дітей від змісту прочитаного, призводило до зниження якості засвоєння прочитаного.

Очевидно, що детального пояснення вимагають ті слова, які мають важливіше значення для розуміння твору. Слід враховувати і ступінь нерозуміння учнями того чи іншого слова. Одні слова можуть бути зовсім незнайомі молодшим школярам, інші – частково відомі, але викликати нечітке уявлення про своє значення, а деякі слова учні можуть розуміти в іншому значенні або під іншою назвою.

У роботі над уточненням і розширенням словникового запасу учнів можна використати такі напрями роботи:

I. Лексичний (словниковий) аналіз мови художнього твору, що вивчається на уроці, виділення з тексту незнайомих слів і висловів, уточнення відтінків значень окремих слів і висловів, виявлення слів, ужитих у переносному значенні, добір синонімів, з'ясування їх смислових відтінків, добір антонімів, аналіз зображувальних засобів мови художнього тексту).

II. Визначення значення слів шляхом використання різних способів: показ предмета чи дії, позначених новим для учня словом, демонстрування малюнка, ілюстрації, слайдів із зображенням предметів, назви яких є новими для молодшого школяра, добір синонімів, антонімів, уведення нового слова в контекст і т. п.

III. Виконання завдань на добір слів з певним значенням: дібрати потрібні за змістом іменники з поданого синонімічного ряду; дібрати прикметники для опису предметів, для характеристики людини, опису її зовнішності, настрою, свого ставлення до події, до друга і т. ін.

IV. Введення поданих слів у речення чи тексти: складання речень за опорними словами, заміна слів у реченнях відповідними синонімами чи антонімами тощо.

Словникова робота на уроці розпочинається з ознайомлення зі словом і його значенням. У тлумаченні семантики слова, як і в будь-якій навчальній діяльності, варто керуватися загальними дидактичними настановами, спрямованими на підвищення рівня самостійності й пізнавальної активності школярів. Провідне завдання у проведенні словникової роботи полягає в тому, щоб школярі правильно сприйняли незнайоме слово в тексті, зрозуміли його з усіма його відтінками, засвоїли і закріпили під час виконання різних вправ з читання і, нарешті, вжили його самостійно залежно від ситуації.

Добір відповідних методів і прийомів залежить від теми і мети уроку, загального рівня розвитку учнів певного класу, характеру пояснюваного слова. Слова з предметним значенням можна пояснити за допомогою прийому демонстрування самого предмета, макета чи малюнка, а слова з абстрактним значенням – вдаючись до спеціальних вправ.

Пояснити семантику незрозумілих слів можна у такий спосіб:

- показ предмета чи малюнка;
- найпростіший словотворчий аналіз;
- тлумачення семантики слів (коротке пояснення, використання словника).

Той чи інший спосіб використовується залежно від конкретного випадку.

Тлумачення значення слова шляхом використання контексту здійснюється за допомогою різних прийомів:

а) пояснення значення слова самими учнями. Цим прийомом користуються у тому випадку, якщо прозорий контекст підказує учням значення слова;

б) конкретизація, уточнення значення слова, поясненого учнями за допомогою контексту, не зовсім точно;

в) введення невідомого слова в контекст.

Елементарний словотворчий аналіз молодші школярі здійснюють під керівництвом учителя, оскільки навичками такого аналізу вони володіють недостатньо. Учитель запитує: «Від якого слова утворене пояснюване слово? Чому предмет назвали саме так?» (Наприклад: нектарниця – пташка, що харчується нектаром і, через це її так назвали. Аналогічно учні пояснюють і слова пароплав (той, що рухається за допомогою пари), сухофрукти (висушені фрукти) та ін.

Зазначений прийом тлумачення слова достатньо ефективний. Він дає можливість не тільки пояснити значення незнайомого слова, а й показати різницю в значеннях однокорених, зовні схожих слів-паронімів (наприклад, абонент (той, хто користується абонементом) не може прийняти ваш дзвінок. Для відвідування басейну я купив місячний абонемент (право користування чимось протягом певного терміну).

Тлумачення слів – найпоширеніший у шкільній практиці спосіб пояснення значення слів, для якого використовують низку прийомів:

а) розчленування загального поняття на часткові (дерева – це береза, липа, клен; овочі – це морква, капуста, буряк, картопля);

б) підведення часткових понять під загальні (скрипка, гітара, рояль, акордеон – музичні інструменти; ластівка, горобець, синиця, шпак – це птахи);

в) розгорнутий опис (призба – це невисокий, переважно земляний насип вздовж стін хати знадвору, а ряска – дрібна плаваюча круглолиста рослина, що покриває води (зазвичай стоячі) і є їжею для водоплавних птахів.);

г) добір слів-синонімів. До використання цього прийому варто поставитись дуже серйозно, бо пояснення шляхом добору синонімів тільки тоді буде ефективним, коли діти добре знають значення слів;

д) добір антонімів (значення слова сутінки стає зрозумілим учням через зіставлення його із словом світанок; слово туга – через зіставлення із словом радість);

е) з'ясування значення незнайомих слів за допомогою довідкових матеріалів (тлумачний словник, виноски в читанках, інтернет) [11].

Етап узагальнення прочитаного вищий рівень усвідомлення змісту твору, ґрунтовне розуміння учнями його головної думки. На цьому етапі синтезуються емоційні й естетичні уявлення дітей, у співпраці з учителем стають впевненішими і глибшими їхні судження, висновки [11, с. 26].

З метою перевірки розуміння прочитаного тексту учневі слід запропонувати сказати, про що він прочитав. Якщо молодший школяр не може відповісти, вчитель пропонує йому навідні запитання або з'ясовує значення окремих слів. В учнів 1–4 класів усвідомлене сприйняття тексту перевіряється не лише через уміння відповідати на питання, а й самостійно переказувати зміст тексту (повно, стисло, вибірково, творчо), складати план прочитаного (усно чи письмово), ділити текст на частини, добирати заголовки до них, знаходити описи подій, вчинків, природи, образів, давати характеристику дійовим особам, висловлювати власне ставлення до прочитаного та ін.

Змістове сприйняття тексту передбачає розуміння його на двох рівнях. Перший рівень – це осмислення змістовно-актуальної інформації, тобто розуміння сюжету «без творчої інтерпретації і проникнення в образний зміст». Тут передусім необхідні знання слів і їх значень, що є у змісті тексту. Учні не завжди запитують в учителя значення незрозумілих слів, тому доречними будуть завдання, спрямовані на уточнення значення таких слів:

1. Назвіть ті слова, які вам незрозумілі в цьому тексті.

2. Знайдіть і прочитайте в тексті:

– слова, однакові за звучанням, але різні за значенням;

– слова, що римуються. Якими буквами вони розрізняються і що вони означають?

– слова, що виражають сум (невпевненість, любов, радість тощо). До якої частини мови вони належать?

- слова, що є синонімами (антонімами) до слова... На які запитання вони відповідають?
- слова, що означають дії (ознаки) предмета;
- слова, що допомогли відгадати загадку, тощо.

Для формування усвідомленого читання велике значення має вміння звернути увагу на заголовок. На основі заголовка можна визначити тип, стиль, жанр тексту, передбачити його зміст.

Рівень розуміння смислу тексту залежить від того, наскільки учні проникають у задум автора, тобто вмюють визначити і сформулювати основну думку тексту. Ці вміння формуються за допомогою таких завдань:

- 1) скажіть, про що хотів сказати письменник?
- 2) знайдіть речення, у якому виражена основна думка тексту (до кожного абзацу);
- 3) сформулюйте запитання до змісту тексту;
- 4) передайте зміст тексту 2–3 реченнями.

Визначення теми і основної думки – це завдання, яке завжди стоїть перед учнями під час взаємодії з текстом.

Розуміння прочитаного є основною характеристикою читання. Воно залежить від багатьох факторів: розуміння слова, речення, цілого тексту.

Особливу увагу необхідно приділяти вправам на усвідомлення змісту речення. Для цього необхідно дібрати окремі або вилучені з прочитаного тексту речення.

Оскільки одним із суттєвих завдань школи є формування особистості, яка вміє без сторонньої допомоги набувати знання і застосовувати їх для вирішення життєвих проблем, учитель повинен постійно розвивати в учнів уміння працювати самостійно над новим матеріалом, осмислювати і аналізувати його, робити висновки, а також розмірковувати, яким шляхом здійснювалась робота над ними. Учні мають звикати працювати мовчки над текстом, обговорювати прочитане в парах та групах, розказувати класу про результати своєї діяльності.

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, варто зауважити, що проблема усвідомленого сприймання художнього твору є особливо актуальною та багатоаспектною. Щоб зрозуміти текст, необхідно мати достатній лексичний запас, уміти швидко співвідносити графічну форму слова зі звуковою, з відповідним значенням. На усвідомлення тексту також впливають рівень сформованості вмінь аналізувати твір, встановлення логічних причинових і наслідкових зв'язків між окремими елементами тексту, мотивами і вчинками дійових осіб тощо. «Розуміння тексту залежить від особистого досвіду, техніки читання, запам'ятовування, емоційного стану читача» [13, с. 79]. Тобто усвідомлення учнем змісту прочитаного залежить від рівня сформованості інших читацьких умінь та впливає на їх розвиток.

Подальшого вивчення потребує розроблення системи вправ і завдань для розвитку читацьких умінь молодших школярів на засадах індивідуалізації й диференціації та впровадження її в навчально-виховний процес сучасної початкової школи.

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В. О. Вибр. твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський – К. : Рад. школа. – 1976. – Т. 2. – 476 с.
2. Рожина Л. Н. Психология воспитания литературного героя школьниками / Л. Н. Рожина – М. : Просвещение. – 1977. – 158 с.
3. Никифорова О. И. Психология восприятия художественной литературы / О. И. Никифорова – М. : Книга. – 1972. – 206 с.
4. Васильева М. С. Актуальные проблемы методики обучения чтению в начальных классах / М. С. Васильева, М. И. Оморокова, Н. Н. Светловская – М. : Педагогика. – 1997. – 215 с.
5. Капська А. Й. Виразне читання на уроках літератури в 4–7 класах : посібник для вчителів / А. Й. Капська – К. : Рад. шк. – 1980. – 118 с.
6. Бунеев Р. Н. Что это значит – учить читать? / Р. Н. Бунеев, Е. В. Бунеева // – Школа. – 2000. – 78 с.

7. Лобчук О. Усвідомлення прочитаного на уроках мови / О. Лобчук // Початкова школа. – 2012. – № 12. – С. 14–17.
8. Державний стандарт повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – [Цит. 2017, 1 червня]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.
9. Вашуленко О. Читальська компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект / О. Вашуленко // Початкова школа. – 2011. – № 1. – С. 48–52.
10. Костюк Г. С. Про психологію розуміння. Наукові записки НДІ психології УРСР / Г. С. Костюк – К. : Рад. школа – 1950. – Т. 11– 303 с.
11. Методика викладання української мови : навч. посібник / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко та ін. ; за ред. С. І. Дорошенка. – К. : Вища шк. – 1992. – 398 с.
12. Савченко О. Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання / О. Савченко // Початкова школа. – 2005. – № 9. – С. 22–27.
13. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : посіб. для вчителя / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2007. – 334 с.

Елена Александровна Вишник,
кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры теории
и методики начального образования
Глуховского национального
педагогического университета
имени Александра Довженко,
e-mail: olenavyshnyk@gmail.com

ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКА ОСОЗНАННОГО ЧТЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье освещаются отдельные аспекты формирования читательских навыков учащихся начальных классов. Доказано, что одна из важных задач начальной школы – формирование у младших школьников осознанного чтения является фундаментом всего дальнейшей образования. Акцентируется внимание на необходимости расширения методов, форм и видов работы на уроках литературного чтения с целью формирования навыка сознательного чтения, который, в свою очередь, будет способствовать становлению читательской компетентности младших школьников, ознакомлению их с детской литературой как искусством слова, подготовкой к систематическому изучению литературы в основной школе.

Ключевые слова: чтение, осознанное чтение, читательская компетентность, понимание текста, младший школьный возраст.

Olena Vyshnyk,
candidate of pedagogical sciences, senior teacher
primary school theory and methods department
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University,
e-mail: olenavyshnyk@gmail.com

WAYS OF OPTIMIZATION THE PROCESS OF FORMATION SKILLS CONSCIOUS READING IN PRIMARY SCHOOL PUPILS

Introduction. Modern Primary School designed to provide identity formation of primary school pupils by identifying and holistic development of abilities, skills formation and a desire to learn. The main goal of primary school is to develop intellectual, cognitive, communicative activity

and student learning autonomy, the formation a qualitatively new motivation academic work aimed at mastering various ways of obtaining information.

One of the most important child' skills is able to read. The volume of information is growing, and to get it from books, the press, the internet, must be able to read.

One of the important tasks of primary school - developing children's reading skills conscious that is the foundation of all further education. Scientists consider reading texts as a cognitive activity that includes semantic perception, the mental processing and interpretation of information, and as a specific form of communication with readers through the author's text (V. O. Martynenko, V. O. Naumenko, I. P. Gudzyk, O. V. Dzhazheley, A. P. Kanishchenko, O. Ya. Savchenko).

Therefore, awareness the problem of reading is one of the current methods in modern language teaching in National School. The lack of language environment affects language training pupils awareness impedes full reading comprehension work.

Purpose. *The purpose of the article is an attempt to summarize and organize the modern methodological literature study the problem and propose a number of effective methods and techniques to create an informed reading of primary school children.*

Methods. *To achieve the goal the following methods were used: to study the linguistic, psychological, pedagogical and educational materials on the chosen problem; analysis, synthesis and generalization of the results.*

Results. *The main results of the study are practical and are the ability to use basic article, conclusions and facts to study relevant to the topic of problems.*

Originality. *Scientific novelty lies in the fact that the theme of modern methods of teaching language is not covered from the perspective of complex features an objective analysis of all aspects in this period, because many facts are little known scientific community, and are subject to reconsideration. In particular, the specified content reading skills; selected best practices and methods of forming conscious reading skills of primary school pupils.*

Conclusion. *In summary, it should be noted that the problem of conscious perception of a composition is particularly acute and multifaceted. Indeed, to understand the text, you must have sufficient vocabulary, be able to quickly correlate the graphic form of sound words, the respective value. In understanding the text also affect the level of skills to analyze work and establish logical causal effect ties between the individual elements of the text, the motives and actions of actors and so on. "Understanding text depends on personal experience, reading technology, memory, emotional state of the reader" [12, p. 79]. That awareness pupil read content depends on the formation of other reading skills and affects their development.*

Key words: reading, conscious reading, the reading competency, comprehension, primary school age.

References

1. Sukhomlyns'kyy V. O. Vybr. tvory: v 5 t. / V. O. Sukhomlyn'kyy – K. : Rad. Shkola. – 1976. – T. 2. – 476 s.
2. Rozhyna L. N. Psykholohyya vospytanyya lyteraturnoho heroya shkol'nykamy L. N. Rozhyna – M. : Prosveshchenye. – 1977. – 158 s.
3. Nykyforova O. Y. Psykholohyya vospryyatyya khudozhestvennoy lyteratury \ O. Y. Nykyforova – M. : Knyha. – 1972. – 206 s.
4. Vasylyeva M. S., Omorokova, M. Y., Svetlovskaya N. N. Aktual'nye problemy metodyky obuchenyya chtenyuu v nachal'nykh klassakh / M. S. Vasylyeva, M. Y. Omorokova, N. N. Svetlovskaya – M. : Pedahohyka. – 1997. – 215 s.
5. Kaps'ka A. Y. Vyrazne chytannya na urokakh literatury v 4-7 klasakh: posibnyk dlya vchyteliv / A. Y. Kaps'ka – K. : Rad. shk. – 1980. – 118 s.
6. Buneev R. N., Buneeva E. V. Chto eto znachyt – uchyt' chytat'? / R. N. Buneev, E. V. Buneeva // – Shkola. – 2000. – 78 s.
7. Lobchuk O. Usvidomlennya prochytanoho na urokakh movy / O. Lobchuk // Pochatkova shkola. – 2012. – #12. – S. 14-17.
8. Derzhavnyy standart povnoyi zahal'noyi seredn'oyi osvity [Elektronnyy resurs]. – [Tsyt. 2017,

1 chervnya]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/tsontent/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

9. Vashulenko O. Chytat's'ka kompetentnist' molodshoho shkolyara: teoretychnyy aspekt / O. Vashulenko // Pochatkova shkola. – 2011. – #1. – S. 48-52.

10. Kostyuk H. S. Pro psykholohiyu rozuminnya. Naukovi zapysky NDI psykholohiyi URSR. / H. S. Kostyuk – K. : Rad. shkola – 1950. – T.11– 303 s.

11. Metodyka vykladannya ukrayins'koyi movy : Navch. posibnyk / S. I. Doroshenko, M. S. Vashulenko, O. I. Mel'nychayko ta in. ; za red. S. I. Doroshenka. – K. : Vyshcha shk. – 1992. – 398 s.

12. Savchenko O. Etapy opratsyuvannya khudozhnikh tvoriv na urokakh chytannya [Tekst] / O. Savchenko // Pochatkova shkola. – 2005. – # 9. – S. 22–27.

13. Savchenko O. Ya. Metodyka chytannya u pochatkovykh klasakh : posib. dlya vchytelya / O. Ya. Savchenko. – K. : Osvita. – 2007. – 334 s.

Отримано редакцією 26.05.2017 р.

УДК 378

Ірина Вікторівна Мозуль,

аспірантка відділу інтеграції вищої освіти і науки,
Інституту вищої освіти НАПН України,
e-mail: mozul.dubok@gmail.com

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРЕДМЕТНОЇ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто експериментальну методику підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в молодших школярів предметної природознавчої компетентності. Навчальна діяльність організовувалась у такий спосіб, щоб вона наближалась до змісту роботи вчителя в школі. Тож знання, уміння й навички студенти набували з урахуванням своєї подальшої професійної діяльності. Викладачі, працюючи зі студентами, звертали особливу увагу на розвиток професійних якостей, необхідних і достатніх для роботи за шкільними програмами з природознавства, з метою їхньої підготовки до формування предметної природознавчої компетентності в молодших школярів.

Ключові слова: предметна природознавча компетентність, майбутній учитель початкових класів, готовність, пошуковий етап дослідження, формувальний етап педагогічного експерименту.

Постановка проблеми. Успішна реалізація соціально-економічних і культурологічних перетворень, які відбуваються в Україні, значною мірою залежить від педагогічних кадрів, рівня їхньої теоретичної та професійної підготовки. Сучасний учитель покликаний бути носієм загальнолюдських цінностей, знати особливості середовища, в якому виховуються діти, володіти фундаментальними знаннями в галузі своєї спеціальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки педагога привертала й продовжує привертати увагу багатьох науковців, які зосереджують увагу на питаннях формування особистості вчителя. Приділяється значна увага таким аспектам професійної підготовки, як: психологічні основи професійного становлення вчителя (О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн); формування педагогічної майстерності (І. А. Зязюн, Л. В. Кондрашова, В. А. Семиченко); професійна компетентність учителів (Н. М. Бібік, І. О. Зимня, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, Л. Л. Хоружа, А. В. Хуторської); готовність до педагогічної діяльності (А. М. Алексюк, В. І. Бондар, М. Б. Євтух, Н. В. Кузьміна, В. А. Сластьонін, С. О. Сисоєва, О. Г. Ярошенко). Теоретико-методичні засади професійно-педагогічної підготовки вчителів початкової школи розглядаються в дослідженнях О. А. Дубасенюк, С. М. Мартиненко, О. В. Матвієнко, О. М. Пехоти, Г. С. Тарасенко, Л. О. Хомич, І. М. Шапошнікової та ін.